

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشکده اصول الدین

تهران

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع:

## شفاعت از نظر قرآن و نقد شبهات وارده

استاد راهنما

دکتر تاجری نسب

استاد مشاور

دکتر قندهاری

نگارش

طاهره سیف‌اللهی

نیمسال: اول سال تحصیلی: ۸۷ - ۱۳۸۶



كلية اصول الدين

طهران

قسم: علوم القرآن و الحديث

رسالة الماجستير

عنوانها:

# الشفاعة في القرآن و رفع شبهاتها

الاستاذ المشرف

الدكتور تاجرى نسب

الاستاذ المشاور

الدكتور قندهارى

اعداد

ظاهره سيف الله

السنة

١٤٢٨

## تقدیم

تقدیم به:

گرامیدخت آفتاب و مادر و الاتبار دودمان آب «حضرت صدیقه کبری فاطمه زهرا(س)».

و تقدیم به:

سرو بی سر، ماه بر بالای نی، خانه خدای دل خدایان، کاروان سالار قافلۀ «قالوا بلائیان»، آب گوارای  
عشق در کام عطشناک کربلایان «مولی الکونین حضرت اباعبدالله الحسین (علیه السلام)».

و سرانجام تقدیم به:

آخرین چشمه جوشان عشق از دودمان آب، آن قره العین گرامیدخت آفتاب و آن منتقم تمامی  
سروهای بی سر و همه ماه‌های نی نشین دشت بلا، مولای مهربان و صاحب عصر و زمان «حضرت بقیة  
الله الاعظم حجة بن الحسن العسكري (علیه السلام)».

بدان امید که نمی از اقیانوس کرامتشان بر پیشانی بخت بلندم بنشانند و غرق دریای عنایتشان  
شوم، پس ذره وار در آستان مقام محمود شفاعتشان مقیم گردم، شاید «به خلوتگه خورشید رسم  
چرخ زنان».

## سپاسگزاری

با سلام و درود فراوان به روح پرفتوح علامه فقید سعید سیدمرتضی عسکری - رحمة الله علیه - و با سپاسی بی‌شمار از رهنمای طریق محبت استاد معظم جناب آقای دکتر تاجری و تقدیر فراوان از مشاور مشفق، استاد گرانقدر آقای دکتر قندهاری و در آخر با سپاسی بی‌منتها از پدری دلسوز و مادری مهربان و همسری همراه که در راه رشد و تعالیم از هیچ یاری و مساعدتی دریغ نکرده‌اند؛ هرچند که بحر بی‌کران تقدیر و سپاس دل در کوزه تنگ و تاریک قلم نگنجد و آنچه در دل باشد به دست کوتاه زبان نرسد.

## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۳	مقدمه
۵	<b>فصل اول: شفاعت چیست؟</b>
۶	۱-۱ شفاعت در لغت
۸	۲-۱ شفاعت در اصطلاح
۹	<b>فصل دوم: شفاعت از دیدگاه قرآن مجید</b>
۱۲	۱-۲ آیاتی که شفاعت را نفی می کنند
۲۴	۲-۲ آیاتی که شفاعت را مختص خدا می دانند
۲۷	۳-۲ آیاتی که شفاعت را مشروط به اذن و فرمان الهی می دانند
۳۳	۴-۲ آیاتی که مشخصات ملائکه شفیع را بیان می کنند
۳۶	۵-۲ آیات دیگر در باب شفاعت
۴۲	<b>فصل سوم: اقسام شفاعت</b>
۴۲	۱-۳ شفاعت نادرست
۴۲	۲-۳ شفاعت درست و صحیح
۴۴	۱. شفاعت تکوینی
۴۶	۲. شفاعت تشریحی
۴۸	الف) شفاعت «رهبری» یا شفاعت «عمل»
۵۱	ب) شفاعت «مغفرت» یا شفاعت «فضل»
۵۴	<b>فصل چهارم: شرایط شفاعت</b>
۵۶	۱-۴ اذن الهی
۵۹	۲-۴ ایمان صحیح و کامل و مورد رضایت خداوند
۶۲	۳-۴ پذیرفتن ولایت اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۶۵	<b>فصل پنجم: شفاعت کنندگان از نظر قرآن و حدیث</b>
۶۶	۱-۵ شفیعان درگاه الهی

۶۶	۱- قرآن کریم
۶۷	۲- پیامبر اکرم ﷺ
۷۰	۳- امیرالمؤمنین علی ﷺ
۷۰	۴- فاطمه زهرا ﷺ
۷۱	۵- یازده فرزند معصوم علی و زهرا ﷺ
۷۱	۶- پیامبران الهی
۷۲	۷- ملائکه
۷۳	۸- شهدای راه حق
۷۴	۹- دانشمندان و علمای دینی
۷۴	۱۰- افراد باایمان، شیعیان
۷۵	۱۱- خویشاوندان
۷۶	۱۲- همسایگان
۷۶	۱۳- متعلمان و حافظان قرآن که به آن عمل کنند
۷۶	۱۴- امانت
۷۷	۱۵- خدمت کردن به اهل ایمان
۷۸	۲-۵ وسایل رسیدن به شفاعت
۷۸	۱- اطاعت از خداوند
۷۸	۲- اخلاص در ایمان و توحید
۷۸	۳- عمل صالح
۷۹	۴- توبه و بازگشت
۸۰	۵- روزه
۸۰	۶- توسل به رسول گرامی ﷺ
۸۱	۷- صلوات بر محمد و آل او
۸۱	۸- اهل سجده بودن
۸۱	۹- دوستی فرزندان رسول اکرم ﷺ و احترام و خدمت به آنان
۸۲	۱۰- باگذشت بودن و پذیرفتن عذر

۸۲	۱۱- زندگی در یک مرکز اسلامی و صبر بر سختی‌ها و محرومیت‌ها
۸۲	۱۲- شرکت در تشییع جنازه مسلمانان
۸۳	<b>فصل ششم: حدود شفاعت</b>
۸۵	۱-۶ محرومان از شفاعت
۸۵	۱. کافر و مشرک
۸۸	۲. ستمگر
۸۹	۳. کسانی که به شفاعت اعتقاد ندارند
۹۰	۴. دشمنان اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
۹۱	۵. کسی که به نماز اهمیت ندهد
۹۲	۶. کسی که ولایت امیرالمؤمنین <small>علیه‌السلام</small> و فرزندان آن حضرت را نداشته باشد
۹۳	۲-۶ شفاعت در دنیا و برزخ و قیامت
۹۵	<b>فصل هفتم: دیدگاه دانشمندان تشیع و تسنن درباره شفاعت</b>
۹۶	شیخ صدوق (متوفای ۳۸۱)
۹۶	شیخ مفید (متوفای ۴۱۳)
۹۷	شیخ طوسی (متوفای ۴۶۰)
۹۸	قاضی عیاض (متوفای ۵۴۴)
۹۹	شیخ طبرسی (متوفای ۵۴۸)
۹۹	فخر رازی (متوفای ۶۰۶)
۹۹	علامه حلی (متوفای ۷۲۶)
۱۰۰	ابن تیمیه حرانی دمشقی (متوفای ۷۲۸)
۱۰۰	ابن حجر عسقلانی (متوفای ۸۵۲)
۱۰۱	قسطلانی (متوفای ۹۲۳)
۱۰۲	<b>فصل هشتم: اشکالات و شبهات شفاعت</b>
۱۰۶	۱-۸ اشکالات
۱۰۶	۱-۱. هیچ‌یک از کتاب و سنت و عقل دلالت بر شفاعت نمی‌کنند
۱۱۰	۲-۱. مخالفت شفاعت با حکم ازلی خداوند



۱۱۲	۳-۱. شفاعت مستلزم دگرگونی در علم و اراده خدا که محال است می باشد
۱۱۵	۴-۱. مخالفت شفاعت با سنت الهیه، نقض غرض، ترجیح بلامرجح
۱۱۸	۵-۱. آیات مربوط به شفاعت از متشابهات است و باید مسکوت گذاشته شوند
۱۱۹	۶-۱. آیات قرآن دلالت صریح بر رفع عتاب به وسیله شفاعت ندارد
۱۲۱	۷-۱. اعتقاد به شفاعت مایه جرأت افراد به گناه و معصیت
۱۲۴	۱. ابهام از نظر مجرم و جرم
۱۲۴	۲. ابهام از نظر وقت و انجام عقوبت
۱۲۵	۸-۱. شفاعت یک نوع وسیله تراشی و پارتی بازی
۱۲۷	۹-۱. تأثیر شفاعت در نجات از عذاب با مقتضای آیه ۳۹ سوره نجم منافات دارد
۱۲۸	۱۰-۱. لزوم نیاز به شفیعان چیست؟
۱۳۱	۲-۸. شبهات
۱۳۱	۱-۲. شرک مشرکان به خاطر طلب شفاعت از بت ها
۱۳۵	۲-۲. حرام بودن دعا، استغاثه و طلب حاجت از غیر خدا
۱۵۱	۳-۲. وسیله قرار دادن انبیا و صلحا و توسل جستن به پیامبران و اولیا
۱۵۴	۴-۲. شفاعت مختص خداست
۱۵۶	<b>فصل نهم: آثار تربیتی اعتقاد به شفاعت</b>
۱۶۰	نتیجه گیری

۱۶۶

منابع

۱۷۱

چکیده انگلیسی

## چکیده

رساله‌ای که در پیش رو دارید تحقیقی است در موضوع «شفاعت از نظر قرآن و نقد شبهات وارده». ما به کمک خدا در این رساله، شفاعت را از جهات گوناگون مورد بررسی قرار داده و به‌تفصیل فصل کلی آن را تقسیم کرده‌ایم:

در فصل اول این رساله، شفاعت از نظر لغت و اصطلاح مورد بررسی قرار گرفت.

در فصل دوم شفاعت را از دیدگاه قرآن کریم بررسی و آیات مربوط به شفاعت را در چهار گروه کلی تقسیم‌بندی کردیم؛ از جمله آیاتی که شفاعت را نفی می‌کنند و دسته دیگر آیاتی که شفاعت را مختص خدا می‌دانند و دسته سوم آیاتی که شفاعت را مشروط به اذن و فرمان الهی می‌دانند و دسته آخر که مشخصات شافعان را بیان می‌کنند.

در فصل سوم، شفاعت را به انواع صحیح و نادرست تقسیم‌بندی کرده، شفاعت صحیح به دو شاخه تکوینی و تشریحی تقسیم شد.

در فصل چهارم شرایط شفاعت را با توجه به آیات و احادیث مورد بررسی قرار داده، به سه دسته تقسیم کردیم:

۱- اذن الهی؛

۲- ایمان صحیح و کامل و مورد رضایت خداوند؛

۳- پذیرفتن ولایت اهل بیت علیهم‌السلام.

در فصل پنجم، شفاعت کنندگان را از نظر قرآن و حدیث مورد بررسی قرار دادیم.

در فصل ششم، حدود شفاعت مورد بررسی قرار گرفته که خود به دو قسمت محرومان از شفاعت؛ و شفاعت در دنیا و برزخ و قیامت، تقسیم شده است.

در فصل هفتم، دیدگاه تشیع و تسنن درباره شفاعت مورد بررسی قرار گرفته، نظر بعضی از دانشمندان شیعه و سنی مطرح گردیده است.

فصل هشتم، به بررسی اشکالات و شبهاتی که به شفاعت وارد شده پرداخته است.

و سرانجام در فصل نهم، اثرات تربیتی شفاعت بررسی شده است.

از خداوند بزرگ لیاقت و شایستگی می خواهیم تا در روز رستاخیز، مورد شفاعت عزیزان درگاهش قرار گیریم.

## مقدمه

یکی از مزایایی که خداوند متعال به مؤمنان اختصاص داده، این است که اگر شخص مؤمن، ایمان خودش را تا هنگام مرگ حفظ کند و مرتکب گناہانی نشود که سلب توفیق و سوء عاقبت و سرانجام شک و تردید یا انکار و جحود را به بار آورد، و در یک جمله «اگر با ایمان از دنیا برود» به عذاب ابدی مبتلا نخواهد شد. گناہان کوچکش به واسطه اجتناب از کبائر، بخشوده می‌شود و گناہان بزرگش به وسیله توبه کامل و مقبول، آمرزیده می‌گردد، و اگر موفق به چنین توبه‌ای نشد تحمل گرفتاری‌ها و مصایب دنیا بار گناہانش را سبک می‌کند و سختی‌های برزخ و مواقف آغازین رستاخیز، ناخالصی‌هایش را می‌زداید و اگر باز هم از آلودگی‌های گناہان پاک نشد به وسیله شفاعت، که تجلی بزرگ‌ترین و فراگیرترین رحمت الهی در اولیای خدا به ویژه رسول اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت گرامی‌اش علیهم السلام می‌باشد از عذاب دوزخ نجات خواهد یافت.

بنابراین بزرگ‌ترین و نهایی‌ترین امید مؤمنان گنهکار، شفاعت است ولی در عین حال نباید از «مکر الهی» ایمن شوند و باید همیشه بیمناک باشند که مبادا کاری از آنها سر زده باشد یا سر بزند که موجب سوء عاقبت و سلب ایمان، در هنگام مرگ گردد، که در این صورت شفاعت شافعان به حال آنها سودی نبخشد.

## کلیات

### طرح مسئله و اهمیت موضوع

از آنجا که یکی از مباحث مهم معاد، مسئله شفاعت است که مورد توجه علمای عقاید قرار داشته است، تمام مسلمانان به شفاعت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روز قیامت عقیده دارند؛ البته درباره شفاعت مشاجرات و گفت‌وگوهای هست. مخصوصاً بعد از ظهور وهابیت بازار گرم‌تری پیدا کرده است و وهابی‌ها ایراد و اشکالاتی را وارد کرده‌اند؛ از جمله اینکه شفاعت با توحید در عبادت منافات دارد و

اعتقاد به آن را نوعی شرک می دانند و یا اینکه شفاعت باعث تجری نفوس مایل به گناه و بلکه موجب تشویق آنها به ارتکاب است و از این قبیل شبهه‌ها و ایرادها.

### هدف از انجام تحقیق

چون فرقه‌ای از مسلمانان متن بسیاری از دعاها که در آن از افراد خاصی طلب شفاعت می‌شود را قبول نداشته و آن را شرک می‌دانند بر آن شدم تا ببینم این بحث از چه زمانی در بین آنها موضوعیت پیدا کرده و آیا تمام فرق اهل تسنن بر این عقیده‌اند یا گروهی از آنها. در این رساله یک تحقیق قرآنی در بحث شفاعت انجام گرفته که بعد از ثبوت آن از طریق آیات و روایات به سوالات مخالفان در این باره پاسخ داده شده است.

### سابقه تحقیق

تا آنجا که مطالعه نمودم کتاب‌های زیادی درباره شفاعت نوشته شده است اما نوآوری این رساله در این است که به تمام موارد از قبیل شفاعت از آن کیست، شفیعان و شفاعت شونده‌گان کیان‌اند و فرجام گنهکاران چیست؟ پاسخ داده شده و اشکالات و شبهات آن به نقد گذاشته شود.

### فرضیه‌ها

۱. در قرآن از مجموعه آیات برای اثبات شفاعت استفاده می‌شود.
۲. این اندیشه اصیل را بیشتر فرق اسلامی قبول دارند ولی در تفسیر و کیفیت آن اتفاق نظر ندارند.
۳. خداوند به عزتمندان درگاهش اذن شفاعت می‌دهد.
۴. شفاعت باعث تجری نفوس به گناه نمی‌شود.

### روش تحقیق

در سیر این تحقیق سعی بر این بوده که حداکثر بهره‌مندی از کتب قدما باشد و در این راستا از کتب تفسیری، حدیثی، اعتقادی، لغت و دیگر منابع بهره‌مندی کافی شده است و همچنین از رهنمودها و توصیه‌های اساتید فن، تا این رساله به یاری خدا برای عموم قابل استفاده باشد - ان شاء الله.

## فصل اول

### شفاعت چیست؟

۱-۱ شفاعت در لغت

۲-۱ شفاعت در اصطلاح

## ۱-۱ شفاعت در لغت

ماده شفاعت با تمام مشتقات آن در قرآن، در سوره‌های مختلف به صورت نفی و اثبات، ۳۰ مرتبه وارد شده است و این مطلب حاکی از اهمیت موضوع می‌باشد.

شفع برخلاف وتر به معنای زوج می‌باشد<sup>(۱)</sup>. و عین شفاعة یعنی چشمی که دو تا می‌بیند<sup>(۲)</sup>. در تفسیر آیه «والشفع والوتر» بعضی گفته‌اند وتر عبارت است از خدای تعالی و شفیع عبارت است از مخلوقات و بندگان<sup>(۳)</sup>. ابن عباس گفته است: وتر آدم است که با همسرش دو تا شدند<sup>(۴)</sup>. همچنین به معنای مقارنت<sup>(۵)</sup> و انضمام دوشی<sup>(۶)</sup> و قرابت<sup>(۷)</sup> آمده است و راغب در مفردات گفته است: الشفع: ضم الشيء الی مثله<sup>(۸)</sup>. و نیز به معنای ازدیاد<sup>(۹)</sup> و فزونی<sup>(۱۰)</sup> آمده است. در قاموس المحيط گفته است: من یشفع شفاعةً حسنةً<sup>(۱۱)</sup> یعنی عملی را بر عملی بیفزاید<sup>(۱۲)</sup>.

۱- تاج العروس، ۴۰۰/۵.

۲- لسان العرب، ۱۸۳/۸.

۳- تاج العروس، ۴۰۰/۵.

۴- لسان العرب، ۱۸۳/۸.

۵- معجم مقاییس اللغة، جزء سوم، ۲۰۱.

۶- معجم الوسیط، ۲۸۹.

۷- التبیان، ۲۱۳/۱.

۸- المفردات، ۴۵۷/۱.

۹- ناظم الاطباء، ۲۰۵۳/۳.

۱۰- تاج العروس، ۴۰۰/۵.

۱۱- النساء / ۸۵.

۱۲- القاموس المحيط، جزء سوم، ۴۷.

همچنین در معنای شُفَعَة از ابوالعباس نقل شده که به معنای زیادتی است در آنچه که ملک تو است (۱).  
و همچنین شفاعت به معنای وساطت (۲)، خواهشگری (۳)، میانجیگری (۴) و استدعای عفو (۵)  
می باشد.

«شفع له او فيه الی فلان شفاعة» یعنی خواست که یاری اش کند (۶).

در لسان العرب آمده: شفع همان شافع است و جمعش شفعاء می باشد و آن عبارت است از  
درخواست کننده برای دیگری تا برای رسیدن به مطلوبش واسطه گردد.

و شفاعت عبارت است از سخن و کلام شفع به ملک و پادشاه در رابطه با حاجتی که برای دیگری از  
او درخواست می کند (۷).

از مجموع آنچه ذکر شد، استفاده می شود که شفاعت به معنی تقویت کردن، امداد نمودن و نیرو  
بخشیدن به چیزی یا کسی است که ضعیف باشد و نیازمند به کمک و معاونت و نیرو باشد و این لغت را  
از نقطه نظر تأیید و تقویت آن موجود نیازمند، استعمال می کنند تا اینکه به سرحد اعتدال و عدم  
نیازمندی برسد.

---

۱- لسان العرب، ۱۸۳/۸.

۲- فرهنگ معارف اسلامی، ۹۴/۳.

۳- لغتنامه دهخدا، ۴۲۳/۲۴.

۴- ناظم الاطباء، ۲۰۵۳/۳.

۵- همان.

۶- اقرب الموارد، ۵۹۹/۱.

۷- لسان العرب، ۱۸۳/۸.



## ۲-۱ شفاعت در اصطلاح

شفاعت در منطق اسلام و قرآن عبارت است از اینکه شخص شفاعت شونده موجباتی را فراهم می‌سازد که از یک وضع نامطلوب و در خور کیفر بیرون آمده و به وسیله ارتباط با شفیع، خود را در وضع مطلوبی قرار می‌دهد که شایسته و مستحق بخشودگی می‌گردد.

شفاعت اصطلاحاً به معنی «درخواست درگذشتن صاحب حقی از ضایع کننده حقی» (معنای فقهی و این جهانی) و یا به معنای «درخواست از پروردگار عالمیان برای عفو لغزش‌های بندگان» (معنای اخروی و آن جهانی) است<sup>(۱)</sup>.

به عبارت دیگر معنای شفاعت، آنچنان که بعضی از علما گفته‌اند، این است که عده‌ای از مقربین حضرت حق تبارک و تعالی بین او و بندگان واسطه می‌شوند جهت بخشش گناهان بنده و یا افزایش درجات او. و این معنا وقتی محقق می‌شود که بنده در دنیا رابطه خود را با شفیع خویش به واسطه شدت محبت به او، و یا کثرت اقتدا به او، یا کثرت یاد و ذکرش، یا تألم و ناراحتی در برابر فقدان او و مانند اینها، محکم کند که هر کدام سببی است برای نورانی شدن قلب و نزدیکی و قرب به خدای - عزوجل<sup>(۲)</sup>.

لذا می‌بینیم که این نوع شفاعت بر محور دگرگونی و تغییر موضع شفاعت شونده دور می‌زند و ایمان به آن در حقیقت یک مکتب عالی تربیتی و وسیله اصلاح افراد گناهکار و آلوده، و بیداری و آگاهی می‌باشد.

---

۱- دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، ۱/۱۳۲۲.

۲- علم الیقین فی اصول الدین، ۹۸۳.